

JOSEP SALVANS, EL CUCA D'OLOST

55 anys menant un ramat de compromisos

Aleix Cardona

TERESA PARREDA

El Cuca controlant les ovelles amb el tirapeu.

Impulsor i dinamitzador dels gegants del seu poble, membre actiu del grup excursionista local, tres anys seguits el primer a acabar la Matagalls-Montserrat, membre de l'expedició del Bages que va fer el cim del Makalú, poques setmanes regidor del seu poble, viatger empedreït a la recerca dels racons més amagats del planeta on el primer i el darrer turista pot haver estat ell, membre de la junta d'una associació que es dedica a promoure la seva comarca a través de la música i la cultura popular, infatigable conversador... Aquesta podria ser la descripció genèrica de l'activitat d'algú que estima la terra, que la coneix i a qui li agrada la gent. I és així, però poques vegades pensàriem que amb aquest currículum estariem introduint-nos en la personalitat d'un pastor. D'un pastor en actiu, que s'hi ha dedicat tota la vida, que n'és descendent, de pastor, i que n'està orgullós, empenyat i satisfet.

El Cuca d'Olost, al Lluçanès, potser és un pastor atípic, potser és un pastor avançat en el temps, pot-

ser és el testimoni viu del que podria ser i els fets i els anys s'entossudeixen a deixar clar que no serà. Fa 55 anys que, com ell acostuma a dir «anava a quatre grapes darrera el ramat» que menava el seu pare, el Ramonet de Bartrons, per aquests verals als voltants d'Olost o a d'altres indrets de la comarca, i que contra tot pronòstic no va deixar d'interessar-se per l'ofici sinó que a cada prova que la vida el feia passar hi tornava més convençut, més decidit, valent i engrescat.

El Cuca, legalment registrat com a Josep Salvans, és un pastor visible, que no previsible, de bon tros enllà. Curiós i curós, murri i solidari, legal i expert, crític i respectuós, intens i pacient, compromès... i fet a la seva, com toca per l'ofici. Als 14 anys ja es féu càrrec del primer ramat. Avui en manté un de prop de 600 ovelles ripolleses i és un dels set pastors actius que hi ha al poble, on es menen molts caps en tres ramats, fent d'Olost un significatiu centre de pastors del Lluçanès,

però que quan el Cuca era jove, disposava d'un panorama molt més gratificant, amb pastors llogats a 6 o 8 cases del terme.

El pare del Cuca, nascut a Bartrons i casat amb una filla de la Muntada, es traslladà a cal Cuca, d'Olost, on van néixer els seus fills. El Ramonet de Bartrons era famós fins a les comarques veïnes per ser un expert ensinistrador de gossos d'atura, que venia a les cases de pagès de la comarca per vigilar vaques i ovelles. Havia treballat, llogat, de pastor a diverses cases de la contornada, com a Cal Talabart o a Cal Sanador, que eren tractants de bestiar. De petit, als sis anys, començava a acompanyar el pare cap a Sant Boi de Lluçanès o Sant Bartomeu del Grau a portar-hi xais, i el seu pare esperava que un moment important de la vida d'aquell jove pastor acabaria amb les seves ganes i el seu interès per la feina. Ni la *mili*, ni el cim del Makalú, ni el seu casament amb la jove mestressa del cafè Sport d'Olost, la Queta, no el van fer canviar d'idea. Ni els llargs viatges que van començar i han continuat fent, han modificat aquesta convicció, «tot i que cada cop que marxo, només en pujar a l'avió, ja m'oblido del bestiar i no hi torno a pensar fins la tornada. Una cosa sense l'altra segurament serien impossibles». I malgrat aquesta compromesa vida de pastor, no és pas optimista.

Per a ell, l'ofici té mala peça al teler i creu que s'acabarà relativament aviat, donat que es tendeix, com en els casos d'altres estats europeus «cap a l'estabulació del ramat, a base d'estructures que permeten desenvolupar el procés diari sense haver de dur les ovelles a pasturar fora». De fet, aquest és el nou pas, que ja s'està aplicant en diferents

explotacions al país, i que acaba de fer variar un procés que ha transformat i força el comportament del bestiar i dels pastors, tant pel que fa als hàbits alimentaris com als de la pròpia activitat professional.

Abans, quan el Cuca era jove, els ramats sortien al bosc. A l'hivern es preparava la ramada de les alzines i a la primavera hi anaven a menjar. Segons ell, «quan menjaven al bosc i feien gran part del cycle fora, calia subministrar-los menys medicaments. Ara, com més va i més temps passen juntes als tancats, més perill d'epidèmies, però també més xais, que segurament és el que es busca».

Un altre dels aspectes que ha canviat amb el pas del temps és el de la vestimenta, «ara anem més tapats, més protegits. Era abans que la mullena t'ocupava de dalt a baix i anaves fent, sobretot si eres jove i et pensaves que sempre seria així».

Però amb els canvis en la feina es pot comprovar també com canvia la societat que envolta el pastor, malgrat la imatge i la idea d'ésser aïllat, i aquest és un dels elements claus pels quals la perspectiva de futur de l'ofici es preveu magra. No hi ha recanvis naturals i tot i que hi ha joves pastors, acostumen a ser-ne descendents. La reducció de tot plegat, enmig d'un canvi cultural general, fa que la figura del pastor cada cop estigui més condicionada als hàbits urbans que s'escampen arreu.

És cert que actualment hi ha un petit moviment al voltant de recuperar el paper i la feina de pastor i que sembla interessar gent de poble i de ciutat, també influït per la manca de feina i la saturació que es produeix a qui viu a grans concentracions urbanes. Aquest fet es tradueix en la creació de projectes d'escola de pastors, com el cas del Pallars, que darrerament ha presentat la seva extensió a la Garrotxa i al Montseny. El Cuca creu que tot el que es faci és positiu, però «crec que l'única manera d'aprendre a fer de pastor és anar amb el ramat, amb els pastors i els gossos i viure l'experiència en directe. Potser sí que hi ha coses que es poden aprendre de la teoria, però allò que et dóna la mesura de la feina és el mateix ramat i, per mi, si no es fa així, aquests projectes ho tenen molt difícil per tirar endavant».

Altres aspectes que condicionen al manteniment de la feina de pastor són els preus i la burocràcia. Tots els passos a donar són complicats i exigeixen un munt de tràmits que no es compensen amb el rendiment del bestiar. Els preus baixen i per això cal alterar els cicles reproductius adaptant-los als períodes que la carn es paga més. El Cuca, malgrat els canvis i les millores, intenta mantenir un procés com més a fora millor, i se sent orgullós del seu ramat i del producte carni que ofereix.

LA LLANA I LES ESQUELLES

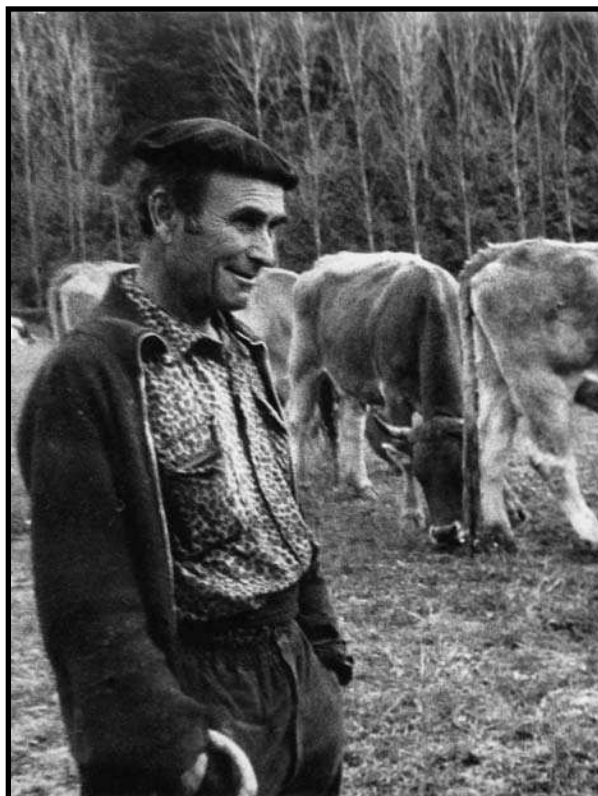
Un dels aspectes que poden fer més visible aquest canvi en el món dels pastors i els ramats és el de la llana. Abans, i al Lluçanès de forma especial, era un bé considerat i bàsic per a l'activitat industrial. Avui, els 1.000/1.500 grams de llana que es treuen de cada ovella no valen res. Es regala la llana a qui la vulgui i només una fàbrica de Sabadell (Vallès Occidental) la compra, però a un preu que fa inviable la venda. Als anys setanta del segle passat, «una temporada, el pare va vendre la llana d'esquilar les ovelles i amb els diners que li van pagar, a raó de 70 ptes/kg,

es van pagar totes les despeses i vam mantenir el ramat durant mig any. Avui, la llana es dóna per ensacar i que se l'emportin i encara els paguem el dinar! Ara es valora en 9 o 10 ptes/kg». Això, sens dubte no afavoreix que hi hagi valor afegit a la feina».

Quant a les esquelles, el Cuca és un altre cop un pastor atípic. No és massa procliu a penjar esquelles a les seves ovelles i prefereix ser molt selectiu i reservar aquesta funció per a casos concrets, prioritzant usos de seguretat i identificació. «Altres pastors tenen més costum i els agrada més de posar-los collars i esquelles. A més, n'hi ha que tenen un important coneixement dels diferents sons que emeten i dels usos que se'n deriven, com és el cas, per exemple, de l'Ernest Sitges, del Berguedà, un pastor actiu i combatiu que encara fa transhumància».

LA REIVINDICACIÓ DEL DRET DE PAS

Una de les facetes que es deriven de l'actual realitat de la feina de pastor en general, i dels que encara fan transhumància, en particular, és el de les modificacions que ha sofert, i sofreix, el territori al pas de les no-

GEDIDA PER JOSEP SALVANS

Ramonet de Bartrons, pare del Cuca, també pastor.

El ramat del Cuca travessant la nova carretera que uneix l'Eix transversal i Olost, risc de cada dia.

ves planificacions i construccions d'infraestructures. El Lluçanès és una comarca amb una extensa memòria en l'activitat transhumant, tant pel que fa als camins, com als serveis vinculats, com a les fires. I, malgrat que per a alguns això és una mostra d'endarreriment, fins fa poc encara no havia patit els efectes directes de grans obres de carreteres o altres. En l'actualitat, immersos ja en canvis d'aquesta mena, es comencen a visualitzar els efectes de tot plegat en la xarxa de camins ramaders de la comarca, com és el cas de la zona d'Alboquers, que en pocs anys ha passat de ser un lloc poc transitat, a una zona descoberta a tothom per mor de la construcció de la carretera que uneix l'Eix Transversal amb el poble d'Olost. En aquest lloc, la nova via ha seccionat diverses vegades el camí ramader i fa que el ramat que des de fa una colla d'anys, procedent del Moianès, torna a fer la transhumància cap a muntanya, hagi de fer equilibris arriscats per seguir aquesta via o el mateix Cuca, a qui li han atropellat ovelles al travessar la carretera.

Però a petita escala, els camins ramaders del Lluçanès han anat patint petites i comptades alteracions fruit de decisions poc mesurades, com en el cas de la residència de les Germanes Josefines, a Prats de Lluçanès, muntada damunt del camí

que va d'Olost a Prats, o el del cas del càmping Lluçanès, a Olost, que ha tancat una part del camí, fent inviable de donar continuïtat al pas fins al poble. Al voltant de la reivindicació de l'obertura d'aquest pas, però també com a reivindicació general, com a toc d'alerta davant del problema en la seva globalitat, des de fa quatre anys, i a iniciativa del Cuca i del Grup de Treball de Transhumància de Solc, del qual n'és membre, s'han dut a terme mobilitzacions fins al càmping per reclamar el dret de pas pels camins ramaders, sigui per a trasllats interns o per a rutes de transhumància. En la darrera marxa, feta el dia 3 d'octubre del 2009, el Cuca va presentar una fotografia aèria, de l'any 1967, treta de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, on es podia visualitzar clarament que el camí passava per allà abans d'instal·lar-hi el recurs turístic. En els ja 12 anys d'existència del Grup de Treball de Transhumància, s'ha treballat amb esforç i voluntarisme per inventariar els camins ramaders del Lluçanès, dels quals se n'han identificat prop de 300 quilòmetres que han quedat fixats en el primer mapa de camins ramaders comarcal, i s'ha fet arribar aquesta reivindicació arreu, a les institucions i a la societat. Per al Cuca, «aquesta reivindicació és una qüestió fonamental. Primer perquè es tracta

de patrimoni públic protegit; en segon lloc, perquè és una garantia per a la feina de pastor, independentment de l'ús que actualment se'n faci, i tercer perquè és un recurs contra l'especulació i per facilitar l'ús per a altres propostes, com poden ser lúdiques, esportives, etcètera». Per això, ell ha assumit en diverses ocasions, la iniciativa de convocar marxes i concentracions reivindicatives i festives en el cas del càmping d'Olost. Un tema que confia que es resolgui «aviat i de forma lògica, donat que hauria de ser de molt fàcil solució. Per sort, a la comarca, es donen pocs casos, donat que la gent del país coneix el significat i el valor dels camins i els respecta».

Hem parlat de moltes altres coses, com ara dels noms que reben les ovelles en funció de l'edat, de com un pastor les coneix i les identifica, dels sons que ell emet, diferents de la resta de pastors per fer-les creure, o de com han canviat les coses que avui s'arriben a fer ecografies a les ovelles prenys, d'episodis concrets de la relació del seu pare i els gossos —com la desaparició de la Viola, la millor gossa que mai havia tingut— o les vaques que cuidava en la seva darrera època activa de pastor. Ha parlat de com en són de llamineres les ovelles quan oloren l'ordi o el blat —i perilloses en passar prop de camps d'aquests cereals! La Queta ens ha explicat com era la seva vida com a dona de pastor, una mena d'ofici molt mitificat però que ella assumeix amb poca preocupació, més enllà de no saber mai quan vindrà a dinar o de quina serà la incidència que la farà córrer a ajudar-lo, o de com el Cuca ha vist el seu fill fer-se gran més de pressa que molts altres...

I tot això, ho hem descabdellat en un menjador calent i recollit, després d'un fantàstic esmorzar calòric i ben regat —excepcional per a la dieta del Cuca—, a l'envista d'una àmplia mostra de records dels molts i suggerents indrets on el Cuca i la Queta, i a voltes acompanyats del Roc, el seu fill —viatger i aventurer notable— han anat i han conegut al llarg dels anys, i que han acabat d'adobar aquesta marcada personalitat oberta i decidida i que s'ofereix a l'empara d'una desbridada i característica rialla.